

Международный научно-популярный журнал

ISSN 2073-333X

Наука и жизнь Казахстана Қазақстанның ғылымы мен өмірі

№ 2(57) 2018

ЮЖНО-КАЗАХСТАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ им. М. АУЭЗОВА

20-летию

ФАКУЛЬТЕТА ЮРИСПРУДЕНЦИИ
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Калкаева Н.Б., Избасова А.Б. ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫС ЗАТЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ	77
Жетібаев Н.С., Қуаналиева Г.А., Мадыхан С.М. АДАМ САУДАСЫ ҚЫЛМЫСТАРЫМЕН КҮРЕСУДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	82
Мырзаев Е.С., Токубаев К.З. ГОСУДАРСТВЕННАЯ СЛУЖБА: ЕЕ ОСОБЕННОСТИ В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ.....	94
Онгарова Р.К. ПРЕСТУПНОСТЬ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ПРИЧИНЫ И ПУТИ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ.....	100
Өміртай Р. ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ (ҚР Құқықтық актілер туралы заңындағы олқылықтар).....	103
Рашева Г.К. ФИТОСАНИТАРЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ.....	106
Сағинбеков К.С., Тлебаева Г.М., Бекенова Анар Берленовна ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ИНТЕРЕСОВ МАТЕРИ И РЕБЕНКА ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РК.....	110
Шошаева Л.С. АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТАРДЫ СОТТАН ТЫС ҚОРҒАУДЫҢ БАЛАМАЛЫ ТӘСІЛДЕРІНІҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	115
Сақбайқызы Ө. МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫЛЫҚ БАҚЫЛАУ ҰҒЫМЫН ДОКТРИНАЛДЫҚ ТҮСІНДІРУ	118
Саттаров А.С., Сейтаева Ж.С. ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ БЛОКЧЕЙН В ТАМОЖЕННУЮ СИСТЕМУ	123
Сидорова Н. В., Исаев Ы.М. РАЗГРАНИЧЕНИЕ ЮРИСДИКЦИИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ НА ТЕРРИТОРИИ КОМПЛЕКСА «БАЙКОНУР»	125
Тапалова Р.Б., Маликова Ш.Б., Избасова А.Б. АНАЛИЗ ДОКАЗАТЕЛЬСТВЕННОГО ЗНАЧЕНИЯ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ЭКСПЕРТА.....	129
Тапалова Р.Б., Маликова Ш.Б., Избасова А.Б. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	134
Тоғайбаева Ш.С., Тоғайбаев А.И., Сатыбалды Л., Баймағамбетова Б.А. ВОПРОСЫ КВАЛИФИКАЦИИ РАЗБОЯ И ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА	139
Tusupova A. Zh., Makisheva M. K. ON THE ESSENCE OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC KAZAKHSTAN.....	144
Тусупова А.Ж., Жарболова А.Ж. КАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ КОНСТИТУЦИЯСЫНЫҢ ТІКЕЛЕЙ ӘРЕКЕТІ ТУРАЛЫ	148
Шошаева Л.С. АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТАРДЫ СОТТАН ТЫС ҚОРҒАУДЫҢ БАЛАМАЛЫ ТӘСІЛДЕРІНІҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	152
Шеребаева А.Р. КӨМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ЖЫНЫСТЫҚ КОЛ СУҒЫЛМАУШЫЛЫҒЫ МЕН ЖЫНЫСТЫҚ БОСТАНДЫҒЫНА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ.....	155

Жетібасев Н.С.

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, "Халықаралық құқық" кафедрасының доценті,
з.ғ.к. E-mail: Zhetybaev-14@mail.ru

Куаналиева Г.А.

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, "Кеден, қаржы және экологиялық құқық"
кафедрасының профессоры м.а., з.ғ.д. E-mail: Kuanalieva.guldanakz@mail.ru

Мадыхан С.М.

Д.А.Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының «Қылмыстық-құқықтық пәндер және
құқық қорғау» кафедрасының аға оқытушысы. E-mail: madhansaule@mail.ru

АДАМ САУДАСЫ ҚЫЛМЫСТАРЫМЕН КҮРЕСУДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түпн. Қазіргі таңда адам саудасы қылмыстары біздің уақытымыздың аса өзекті мәселелерінің бір-
сіне айналды. Құлақ осыған 200 жыл бұрын жойылуда қарамастан, адамдар саудасы құлақ ретінде
тағып қазіргі кезеңде бұл институт өзгеріске түсе отырып қайтадан жандануда. XXI ғасырдың
бастапқы кезеңінде адамдарды саудаға сату адамның құқығын таптаудың елеулі нысанаарының бірі болып қалды.

Түпн сөздер: адамдар саудасы, трансұлттық ұйымдастырылған қылмыстылық, өлім жазасы, миграция,
адамдар саудасы.

Summary. Now human trafficking is one of topical issues. Though slavery is destroyed 200 years ago, trade of a
human at the present stage acquiring the status slavery comes to life new paints and signs. At the beginning of the 21st
century human trafficking remains as one of forms of an essential unichozheniye and human rights violation. Human
trafficking gaining mass character quickly extends.

Keywords: human trafficking, transnational organized crime, death penalty, migration, child trafficking.

Резюме. В настоящее время торговля людьми является одним из актуальных вопросов. Хотя рабство
уничтожено 200 лет тому назад, торговля людьми на современном этапе приобретает статус рабство
с новыми красками и признаками. В начале XXI века торговля людьми остается как одна из форм
существенного уничтожения и нарушения прав человека. Торговля людьми приобретает массовый характер
и быстро распространяется.

Ключевые слова: торговля людьми, транснациональная организованная преступность, смертная казнь,
миграция, торговля детьми

Адамдар саудасымен күресудегі ЕҚЫҰ ерекше ролін айтып кетуіміз қажет, ЕҚЫҰ осы мәселеге
қатысты түрде тиісті нормативті құқықтық актілерді (мысалы, адамдар саудасымен күресу туралы
ЕҚЫҰ іс-әрекеттер жоспары) қабылдай отырып сүбелі үлес қосуда [1, 12 б].

ЕҚЫҰ арнайы өкілінің Бюросының маңызды әрекетін атап өтуіміз қажет, ол ЕҚЫҰ іс-әрекеті
жоспарының ережелерін орындауға тырысып жатыр және теориялық және тәжірибелік аспектісін
қамтамасыз ете асыруда. Сонымен қатар, арнайы өкілдің Бюросы:

1) Үкіметтермен ынтымақтаса отырып, оларға тиісті көмек көрсетеді;
2) Халықаралық ұйымдармен соның ішінде Еуропа Кеңесімен, ЮНИСЕФ-пен, әртүрлі үкіметтік
ұйымдармен тығыз әріптестік қатынастар орнатқан;

3) Ақпарат құралдарына ашықтықты қамтамасыз ету жолымен ұйым мүшелеріне көмек және
қолдау көрсету, ақпараттар алмасу мен мәліметтер жинау мақсатымен көмек көрсетеді.

Қысқашайып АҚШ Мемлекеттік Департаменті адамдар саудасы жөнінде баяндама жасайды. 2010
жылдан алғаш рет оның құрамына АҚШ енді, адамдар саудасын жоюға бағытталған және минималды
ақпараттарды орындайтын, оның ұйымдастырушылары мен орындаушыларын қудалауды немесе
жәбірленушілерді қорғауды көздейтін елдердің қатарынан көрінді. Сонымен қатар, осы топқа
Италия, Словения және Оңтүстік Корея елдері де енді.

Италия Еуропалық Одақ елдерінің ішінде осы мәселені шешудегі алдыңғы қатарлы мемлекет
ретінде танылады. Ол трафикингті жоюға нақты бағытталған құқықтық актілерді қалыптастырды.
Елдің аумағында адамдар саудасы туралы Заң жұмыс істей отырып, адамдар саудасымен күресте
әртүрлі ведомстволардың іс-әрекетін үйлестіреді және жәбірленушілердің заңды мәртебесін
қамтамасыз етуде көмек көрсетеді. Заң Италияның құқық қорғау органдарына адам
саудасын орындаушылардың кірістері мен мүліктерін алуға немес тәркілеуге рұқсат береді. Түскен табыстан
жәбірленушілерге өтемақы төлеуге, жәбірленушіге қуәгер құқығын иеленуге рұқсат береді, сондай-
ақ сотта өзінің мүддесін толық қорғау үшін басқа да процессуалдық құқығын ұсынады. Сонымен

катар. Италияда «Жезөкшелікті алып тастау туралы және басқа да адамдарды жезөкшелік мақсатпен пайдалануға қарсы күрес» туралы (20 ақпан 1958 жыл) Ереже қолданылады. Аталған келенсіз құбылыспен күресудегі Бельгияның тәжірибесі қызықтырады. XX ғасырдың 90 жылдары Антверпен Шығыс Еуропадан адамдарды саудалаудың негізгі орталығына айналды. Аталған мәселемен күресуде 13 сәуір 1995 жылы адамдар саудасы, балалар порнографиясы және көмелетке толмағандарды жыныстық пайдаланғаны үшін қылмыстық жаза мен жауаптылық мазмұнын көздейтін заң қабылданды. Қылмыстың арнайы түрі – адамдар саудасы көзделінді және «секс-туризм» жарнамасына тиым салынды, ол әйелдер мен балалар саудасын жасыру ретінде көрініс тауып отырды.

Бельгияда адамдар саудасына жәбірленгендерді қорғау туралы Бағдарлама жұмыс істейді. Көмек көрсететін арнайы ұйымдарға жүгінген жәбірленушілерге елде 45 күн болу құқығы беріледі. Осы кезеңінің ішінде олар адам саудалаушыларға қарсы талап қоя алады. Егер жәбірленуші қаласа оған тұру үшін үш айға уақытына баспана береді және уақытша жұмыс істеуге рұқсат беріледі. 1995 жылғы заңсыз тасымалдаулар мен адамдар саудасы туралы Заң жәбірленушілерді қолдаудың механизмін неғұрлым күшейте түсті.

Сондай-ақ Бельгияда контрабандалық тасымалдаудың жәбірленушілеріне көмек көрсету Бағдарламасы жұмыс істейді. Аталған бағдарламаға сәйкес мамандандырылған ұйымдар жәбірленушілерге баспана ұсынады, медициналық көмек көрсетеді, әлеуметтік қамтамасыз етеді және жұмыс іздеуге көмек көрсетеді. Адамдарды саудалау мәселесі АҚШ-та негізгі күрделі мәселелердің қатарында, жыл сайын жүздеген мың адам әлем елдерінен жұмыс іздеп осы елге келеді де олардың көпшілігі құлға айналады. Барлық штаттарға ортақ ак нәсілді құлдық туралы адамдар саудасы жөніндегі федералды заң танылады. Аталған заң кез келген адамға (көмелетке толғанға немесе көмелетке толмағанға) қолданылады, бір адам екінші адамды жезөкшелікке салу немесе басқа да жыныстық сипаттағы құқық бұзушылықтар жасау үшін саналы түрде бір штаттың немесе мемлекеттің шекарасынан алып өтеді.

Адамдарды саудалаушыларға қатысты қатаң жазаны біз Тайландтың Қылмыстық кодексінен кездестіреміз. Тайланда адам ұрлау қылмыстарын бостандық пен беделге қарсы қылмыстарға жатқызады. Адамды пайда көру мақсатымен ұрлаған әрекеттер үшін Тайландта 15 немесе 20 жылға бас бостандығынан айырады немесе ірі мөлшерде айыппұл салынады немесе өмір бойы бас бостандығынан айыруға әлде өлім жазасына кесіледі. Егер де осы тұрғыдағы қылмыстарды жасау барысында ұрланған адамға жарақат келсе немесе қинау әрекеттері жасалынса, кінәлі адам өмір бойы түрмеге отырғызылады немесе өлім жазасына кесіледі.

Ресей осы мәселені шешуде елеулі күш-жігер жұмсауда, бірақ та олардың әрекеттері соншалықты пәрменді емес. Мысалы, мемлекет және Үкіметтік емес ұйымдарды шетелдік донорлар қаржыландыратындықтан өздерінің іс-әрекеттерін үйлестірмейді және әр қайсысы өздерінің аумақтарында әрекет етеді.

2003 жылы Ресейде адамдар саудасымен күресу туралы Заңды әзірлеуге талпыныс жасалынды. Ресей Заңын жасау үшін негіз ретінде американдық Trafficking Victims Protection Act of 2000 Заңы алынды, Ресей заңын әзірлеушілер Ресейдегі ұйымдасқан қылмыстылықтың дамуының сипаты мен қарқынын өздерінің заңдарына ескере отыра енгізуді көздеді. Аталған заңның ерекше белгісі ретінде бұрын Ресей заң актілерінде кездеспеген бағдарламалық, кешендік, үлгілік алынды [2]

Аталмыш мәселені шешуде әртүрлі мемлекеттер әртүрлі әдіс-тәсілдерді ұстанады, егер де 1999 жылы Швецияда жыныстық қызметтерді пайдалану заңсыз деп танылса, 2002 жылдың қаңтар айынан бастап Нидерландыда жезөкшелік заңдастырылды. Жекелеген елдер де құқық бұзушылар үшін жазалау шарасын қатандатып жатыр. Мысалы, біздің көршіміз Қырғызстан 2003 жылы өздерінің Қылмыстық кодексіне адамдар саудасы үшін жазаны күшейтуді көздейтін, яғни 20 жылға дейін түрмеге жабу немесе мүлкін тәркілеу түріндегі жазаны көздейтін өзгерісті енгізді. Осыған ұқсас өзгерістер әлемнің басқа да елдерінде мәселені. Дания, Алжир, Исландия және Біріккен Корольдікте енгізілді.

2002 жылы Данияда заңшығарушылық деңгейде байланыс каналының құпиялылығын бұзуда қатысты тергеу органдарының мүмкіндіктері едәуір кеңейтілді. Грекияда президенттің 233/2003 Жарлығына сәйкес жезөкшеліктен, адамдар саудасынан, құлдықтан зәбір көрген адамдар, қазіргі кезде тұрғын үйге, тамактануға, психологиялық қолдауға, заңи көмек алуға және кәсіби дайындыққа құқығы бар [3]. Осыған ұқсас шаралар Австралияда, Құрама Штаттарда да бар. Сондай-ақ көптеген мемлекеттерде жәбірленушілер мен куәгерлерді қорғау шаралары күшейтілуде.

Нақтырақ айтқанда, Болгарияда сот талқылауы барысында құпиялылыққа кепілдік беріледі. Польшада жәбірленушілер мен куәгерлерге жауапкердің сот залында болмауына қарамастан

керсету беруге рұқсат беріледі. Германияда, Испанияда, Италияда, Канадада, Польшада және Крама штаттарда адамдар саудасының жәбірленушілеріне уақытша немесе тұрақты тұрғын жай беріледі [4, 4 б]. Адамдар саудасымен күресу үшін біз оның таралу көлемін нақты білуіміз қажет. Әзірше қарай бізде оны анықтайтын мәліметтер тапшы. Бұл мәселе Қазақстан Республикасында әзірге күнге дейін теориялық тұрғыдан шешімін таппаған күрделі мәселе. Осы мәселені шешуде дұрыс және пара-лар тәжірибелік шаралар әзірлеу қиындық туғызуда, бұл келеңсіз құбылыс жыл өткен сайын саны өсе түсуде [5, 3 б]. 112 оқиганың (100%) . 87 адам (78%) – еңбек күшінің жәбірленушісі және 25 адам (22%)–сексуалды пайдаланушылардың жәбірленушілері болды. Ресми статистика адамдар саудасының мәліметімен айналысатын қоғамдық бірлестіктер мен ұйымдардың мәліметтеріне қарағанда едәуір айырмашылығы бар [6].

Осы мәселеге байланысты мәліметтерде айырмашылықтар бар. Егер де ресми статистика басқа мәлімет берсе, үкіметтік емес ұйымдар басқаша мәліметтерді таратуда. Нақты еліміз бойынша адамдар траффигіне қатысты мәліметтерді алу өте қиын. Адамдар саудасымен әлемде көптеген ұйымдар айналысуда, мысалы, Миграция бойынша халықаралық ұйым (МХҰ), Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы (ОБСЕ), Еуропалық Одақ (ЕО) және басқалары. Қазақстан Республикасында адамдар саудасының алдын алуға байланысты және одан жәбір көрген тұлғаларға медициналық көмек көрсетуге байланысты ақпараттық қызметпен айналысатын 20 дан астам ұйым бар. Мысалы, «Родник» деп аталатын әйелдер мен балаларды әлеуметтік-психологиялық оңалтатын және бейімдейтін Қоғамдық қор орталығы. Орталық Азияда адамдар саудасына қарсы Үкіметтік емес ұйымдардың Ассоциациясы. Олардың осы саладағы тәжірибесі жеткілікті. Олардың кейбірі медициналық та, психологиялық та көмек көрсетеді. Мысалы, «Родник» Қоғамдық қор орталығының осы мақсаттар үшін өзіндік бейімдеу орталығы бар.

Айықтыру бағдарламасынан өткен адамдар саудасының құрбаны болған адамдардың саны туралы мәлімет:

Орталық ашылғанға дейін	2011 жыл	2012 жыл	2013 жыл	2014 жыл	Барлығы
13 адам, соның ішінде: 6 – Өзбекстан азаматы 7 – Қазақстан азаматы	19 адам, соның ішінде: 10 – Өзбекстан азаматы 8 – Қазақстан азаматы 1 – Кыргызстан азаматы	17 адам, соның ішінде: 7 – Өзбекстан азаматы 2 – Қазақстан азаматы 2-Қырғызстан азаматы 2-Тәжікстан азаматы	9 адам, соның ішінде: 7 – Өзбекстан азаматы 2 – Қазақстан азаматы	8 адам, соның ішінде: 4 – Өзбекстан азаматы 2 – Қазақстан азаматы 2 – Ресей азаматы	66 адам: 34 – Өзбекстан азаматы 21 – Қазақстан азаматы 4 - Қырғызстан азаматы 5 – Тәжікстан азаматы 2 - Ресей азаматы

Келу уақыты – жеке тәртіппен шешіледі. (Ескерту: Гендерлік құрамы: Әйелдер – 63. Пайдалану түрі: еңбек – 12; жыныстық қызмет – 53; куәгер – 1; адамның құқығын бұзудың басқа да түрлері – 2. Көмекке толмағандар: Өзбекстан азаматтары – 6 адам; Қырғызстан азаматтары – 3 адам; Қазақстан азаматтары – 3 адам; Тәжікстан азаматтары – 2 адам.

Олардың ішінде 4 адам – еңбекке пайдалану; 9 – адам жыныстық қызметке пайдалану; 1 – адам жыныстық қызметті пайдаланудың куәгері).

Осы кестеден көрініп отырғанындай «Родник» Қоғамдық қорында айықтыру бағдарламасынан өткен жәбірленушілердің көпшілігі Өзбекстан мемлекетіне тиесілі. Одан кейін Қазақстан. Бұл ішкі траффигін күшейіп тұрғандығын көрсетеді.

Кейбір мәліметтер бойынша, Қазақстаннан тасымалданатын адам саудасынан түсетін ақшалай айналым 1 миллион \$ асып түседі, ішкі траффигі санамаса нақты сан – 3-4 миллион \$ асып түсуі мүмкін. Кейбір мәліметтер бойынша Шымкент қаласында 1500 астам жезөкше қыз-келіншектер жұмыс істейді. Олардың тең жартысы бізбен көршілес мемлекеттердің азаматтары (Өзбекстан және Тәжікстан). Осы елден келген «түнгі көбелектер» орташа есеппен қазақ жерінде 300 ден 600 \$ табыс таба алады, ол елдің азаматтары үшін бұл үлкен табыс болып саналады. Аталған елдерден келген жезөкше қыздардың айтуынша, алладан қорқатын патриархалды өзбек және тәжік қышпақтары әзір едәуір өзгеріске түскен. Әндіжан облысынан (Өзбекстан) келген 18 жасар Зухра өткен жылы Қазақстанға туыскандарының келісімімен келіп қазіргі таңда бүкіл отбасын асырап отырғандығын айтты. Жезөкше қыздардың көпшілігінің айтуынша оларды азғырып-көндірудің тәсілдері

жеткілікті. Кейбіріне жақсы жұмыс тауып беремін деп уәде береді, кейбірінің құжаттарын келген бойда сутенерлар тартып алып ұрып-соғу немесе қорқыту арқылы жезөкшелікпен айналысуға салған, кейбіреулері өз еріктерімен Қазақстанға жезөкшелікпен айналысуға келген.

Қазақстанда көршілес мемлекеттердің азаматтарын жыныстық пайдаланудан басқа мәжбүрлеп еңбекке салу да дамыған.

Криминалды жаңалықтар хабарламасы көрсетіп отырғанындай Қазақстанның солтүстік облыстарының тұрғындары адам саудасының құрбандары ретінде Шығыс Еуропа мемлекеттеріне тасымалданады, ал Оңтүстік облыстардың қыздары Араб елдеріне тасымалдануда. Полицияның мәліметінше 2010 жылы Оңтүстік-Қазақстан облысынан шет мемлекетке жалақы табу үшін 200 адам шыққан.

2001 жылы халықаралық дау туындады. 2001 жылы ақпан айында Оңтүстік-Қазақстан облысына албандық сутенер Фато ісіне қатысты Франциядан полиция келді. Ол өзінің көмекшісі (Қазақстан азаматтарының көмегімен) қазақ қыздарын Париждің махабат нарығына тасымалдау каналын жолға қойған. Кейіннен ол ұсталды, онымен бірге полицияның қолына Шымкент қаласының қыздары да түскен. Осы оқиғадан кейін француздар өз елінде бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланған «Қазақстан жезөкшелерінің құпия синдикаты ашылды», «Шығыстан секс-экспанция» деп аталатын мақалаларды ала келді.

Қазақстан аталған келенсіз құбылыспен күресуде елеулі қадамдар жасауда. Қазақстан Республикасының Үкіметінің жанында Қазақстан Республикасының Әділет Министрлігі басқаратын адамдарды заңсыз алып келу, алып кету мәселесімен айналысатын Ведомство аралық комиссия жұмыс істейді. Комиссия құрамына мемлекеттік, құқық қорғау органдарының, үкіметтік емес органдар мен халықаралық ұйымдар кіреді. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009-2011 жылдарға арналған адамдар саудасымен байланысты қылмыстардың алдын алу және тойғару бойынша іс-шаралар жоспары жүзеге асырылды.

Шолушылардың айтуынша құлдар саудасымен күресуде заңсыз еңбек мигранттарын заңдастыру акциясы оң әсер етті. Бұл акция Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігімен Қазақстан Республикасының «Заңсыз еңбек мигранттарын заңдастырумен байланыстырумен рақымшылық жасау» туралы Заңына сәйкес 2006 жылдың тамыз-желтоқсан айы аралығында жүргізілді.

Осы акцияның нәтижесінде 164,6 мың заңсыз еңбек мигранттары заңдастырылды. Оның ішінде: Өзбекстаннан – 117 133 адам (71,1%), Қырғызстаннан – 23 856 адам (14,5%), Ресей Федерациясынан – 10 760 адам (6,5%), Тәжікстаннан – 4673 адам (2,8%), басқа да мемлекеттерден – 8164 адам (4,9%) [7, 45 б.].

Әр жыл сайын республикалық бюджеттен «Шет мемлекеттерге заңсыз алынып кеткен және адамдар саудасының құрбаны болған, сондай-ақ шет мемлекеттерде басқа да қылмыстардан жәбірленген немесе форс-мажорлық жағдайларда қалған Қазақстан Республикасының азаматтарына қаржылық көмек көрсету туралы» Бағдарламаға қаржы бөлінеді. Сонымен қатар Қазақстанда Әділет Министрлігінің әріптестері – дағдарыс орталықтары жұмыс істейді. Олар адам саудасынан жәбір көрген адамдарға білікті психологиялық көмек көрсетеді. Біздің елімізде олардың жалпы саны – 33.

2008 жылы мемлекет бұқаралық ақпарат құралдары арқылы ақпараттық науқандарды жүргізу үшін 330 000 \$ бөлді. Барлығы адамдар саудасына қатысты 300 – ден астам теле және радио бағдарлама шықты, 400-ден астам баспасөз құралдарына мақала жарияланды.

Адамдар саудасымен күресті күшейту мақсатында Қазақстан Республикасы 2008 жылы бірқатар маңызды құжаттарды ратификациялады, осы жылдың ақпан айында 25 қыркүйек 1926 жылғы Құлдық туралы конвенцияны ратификациялау, 7 желтоқсан 1953 жылғы Құлдық Конвенциясына өзгерістер енгізу туралы және 7 қыркүйек 1956 жылғы Құлдық, құл саудасы және құлдыққа ұқсас институттар мен әдеттерді жою туралы қосымша конвенция туралы Заңды қабылдады. Сонымен қатар, атап өту қажет Қазақстан Бала құқығы туралы Конвенцияның, аталған Конвенцияға Факультативті хаттаманың, адамдар саудасына, балалар жезөкшелігіне және балалар порнографиясына қатысты Конвенцияның, әйелдерге қатысты нәсілдік кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы Конвенцияның, № 29, № 105, №182 Халықаралық Еңбекті Ұйымдастырудың үш Конвенциясының қатысушысы болып танылады. Қазақстан Республикасы (2002 жылы) Адамдар саудасының алдын алу және онымен күрес туралы Брюссель декларациясына, адамдар саудасына, балалар жезөкшелігіне және балалар порнографиясы туралы Конвенцияға Қосымша хаттамаға (2000 жыл) қол қойды. «Адамдар саудасына қарсы тұру мәселесі бойынша кейбір заң актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заң қабылданды. 2008 жылы мамыр айында Қазақстан «Трансұлттық ұйымдасқан қылмыстылыққа қарсы БҰҰ

Конвенциясын». (Палермо хаттамасын) және оған қосымша 3 хаттаманы ратификациялады. Ратификацияға дейін біздің еліміздің қылмыстық және әкімшілік заңдарын адамдар саудасына қарсы халықаралық стандарттарға сәйкестендіруге байланысты көптеген жұмыстар атқарылды.

Адамдар саудасына ерекше маңыз бере отырып, құқық қорғау органдары азаматтардың миграциялық үдерісінің криминогенді аспектілеріне дер кезінде жауап беру үшін барлық көптеген шараларды жасауда. ІІМ тарапынан «STOP-трафик» жедел-ізвестіру алдын алу шаралары жүргізілуде, осы іс-шаралардың негізгі міндеті болып адамдар саудасының фактісін, жезөкшелікпен айналысуға тартуды, еңбек күшіне пайдалану үшін адамдарды пайдалану немесе таусыз бас бостандығынан айыру мақсатында фактілерді анықтау.

5 қыркүйек 2011 жылы полицейлермен операция жүргізілді. Қабылданған шарлар нәтижесінде полиция қызметкерлерімен келесідей фактілер анықталды: адамдар саудасының 5 фактісі, мәмілетке толмағандарды саудаға салудың 3 фактісі, жезөкшелікпен айналысуға тартудың 3 фактісі, притонда ұстау мен жезөкшелікке жеңгетайлықтың 40 фактісі және шығарып жіберу туралы шешімді орындамаудың 16 фактісі анықталды.

Жеңгетайлықпен айналысқан 49 адам және жезөкшелікпен айналысқан 383 адам, олардың 2-уі тізгінсіз жоғалды деп іздеуде болған. Ішкі істер органдарының арнайы мекемелеріне тұлғасын анықтау үшін 99 адам тоғытылған, оның 51 ақылы жыныстық қызмет көрсетіп жүрген ТМД мемлекеттерінің азаматтары. Сондай-ақ Қазақстан аумағында жүріп-тұру ережесін бұзған 58 адам анықталды. Алматы қаласының ІІД қызметкерлерімен қаладағы қонақ үйдің 50 жастағы иесі және қаладағы қонақ үйлердің бірінің 3 әкімшісі ұсталды. Олар осы қонақ үйлерде жезөкшелерге притондар ұйымдастырған және жеңгетайлықпен айналысқан. Сонымен қатар осы қонақ үйлерде жәбір жүрісті 8 қыз анықталған, оның біреуі Қазақстан Республикасының аумағында көші-қон заңдарын бұзған Өзбекстан Республикасының азаматшасы.

2012 жылы адамдар саудасына байланысты 200-ден астам қылмыстық іс қозғалды.

Адамдар саудасына қарсы пәрменді күрес жүргізу халықаралық ынтымақтастықты жүзеге асырмау арқылы мүмкін емес. Қазақстан басқа да елдермен екі жақты және көп жақты келісімдер жасасты. А. Шорманбаеваның айтуынша, барлық жоғарыда келтірілген келісімдердің ішінде тек ғана бір келісім Қырғызстан Республикасының Үкіметімен жасалған келісім ғана жұмыс істеуде [7, 14-б]. Біздің мемлекетіміздің тарапынан адамдар саудасына қатысты қабылданып жатқан шаралар ТМД мемлекеттерінің ішіндегі ең тиімдісі болып танылады.

Жезөкшеліктің құқықтық мәртебесі әртүрлі елдерде әрқалай. Кейбір мемлекеттерде жезөкшелік толықтай заңдастырылған, қайсыбір мемлекеттерде жезөкшелікке толықтай тиым салынған — бір жағдайларда заңшығарушылық тиым салу толық сақталады, кейбір жағдайларда формалды түрде ғана сақталады.

Лев Щегловтың пікірінше қазіргі түсінік бойынша заңдастырылған жезөкшелік біздің дәуірімізге дейін VI ғасырда Соломон патша «арнайы жарлық шығарып», онда арнайы орындарда жезөкше әйелдер басқа әйелдерден сыртқы бейнесі бойынша ажырататындай киініп, өздерінің табыстарының бір бөлігін мемлекетке беріп отырған дейді. Оның айтуынша, одан ертерек уақытта тайпалық қоғамда «қонақ жайлылық жезөкшелік» түсінігі қалыптасты (алыстан келген қонаққа таңдауына әйел ұсынылады) және храмдық жезөкшелік (жыныстық қызметі үшін табыс жезөкшеге емес, храмның қазынасына түседі) [8, 156 б].

Жезөкшелік Ежелгі Римде заңды болды, нақтырақ айтқанда тарихшылар сол кездегі жезөкшелер үшін тарифін анықтаған, ол 2006 жылы музей ретінде қайтадан ашылды, осы музейге кіру үшін әрермен 8 құты қызыл шараптың құнын төлеуі тиіс болды [9].

Амстредамның әйгілі «қызыл шамдар кварталы» XIV ғасырлардан белгілі. XVII ғасырда Голландия әлемдік сауда орталығының бірі ретінде, заңды жұмыс істеп тұрған кәсіпорын — магистраттың инспекторы әр матрастан тиесілі салығын жинады [10].

ТМД мемлекеттерінде Кеңестер Одағынан қалған құқықтық модель жұмыс істейді — жезөкшеліктің өзі тек әкімшілік шара ретінде, ал жезөкшелікке мәжбүрлеу қылмыстық құқық бұзушылық ретінде жазаланады. Бірқатар айырмашылықтар да бар, мысалы, Молдова жезөкшелікті толықтай заңдастырды, ал Тәжікстан билігі керісінше жазаны қатандатудың нұсқаларын қарастыруда, сама проституция наказуется только административным образом,

Украинадағы жезөкшелік, притондарды құрғаны және ұстағаны немесе жеңгетайлық үшін азаматтардың салықпен ұсталмайтын табысының елу есептік көрсеткішінде айыппұл салынады немесе екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығы шектеледі.

Аталған қылмыс құрамының ауырлататын бөлігі болып пайда табу мақсатымен, бұрын осы қылмыс үшін сотты болған әлде ұйымдасқан топпен жасалынған қылмыстар танылады. Аталған

қылмыс құрамы үшін бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан шектеу немесе сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Қылмыстың аса ауырлататын құрамы болып кәмелетке толмаған адамды тартумен жасалынған іс-әрекет танылады. Қылмыстық жаза шарасы ретінде екі жылдан жеті жылға дейін бас бостандығынан айыруға сотталу көзделінген.

Украина Республикасының Қылмыстық кодексінің 303-бабында жеңгетайлық және жезөкшелікпен айналысуға тартқаны үшін қылмыстық жауаптылық белгіленген.

Адамды жезөкшелікпен айналысуға тарту немесе алдау, бопсалау немесе адамның тәуелді жағдайын пайдалана отырып немесе зорлықпен қорқыту арқылы жезөкшелікпен айналысуға мәжбүрлеу немесе жеңгетайлық үшін үш жылдан бес жыл мерзімге дейін бас бостандығынан айыруға жазаланады. Сондай-ақ осы қылмыс құрамы бірнеше ауырлататын құрамдардан тұрады. Қылмыстық кодекстің 303-бабының 1 бөлігінде көзделген бірнеше адамға қатысты немесе қайталанып жасалған немесе алдын ала сөз байласу арқылы топ болып жасаған немесе қызметтік жағдайын пайдалану арқылы лауазымды тұлғаның жасауы немесе жәбірленуші материалды немесе басқа да тәуелділіктегі жағдайын пайдаланып жезөкшелікке тартса төрт жылдан жеті жыл мерзімге дейін бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Қылмыстық кодекстің 303-бабының бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген әрекеттер, яғни кәмелетке толмағанға немесе ұйымдасқан топпен жасалынған әрекеттер танылады. Қылмыстық кодекстің 303-бабының бірінші, екінші немесе үшінші бөліктерінде көзделген әрекеттер, яғни жасөспірімге қатысты немесе ауыр зардаптар алып келген әрекеттер.

Аталған баптың ескертуінде жезөкшеліктің нақты ұғымы беріледі. Жезөкшелік деп басқа адамның жезөкшелікпен айналысуын қамтамасыз ету мақсатындағы іс-әрекеттерін түсінеміз.

Жасөспірімді немесе кәмелетке толмағанды жезөкшелікпен айналысуға тарту немесе жезөкшелікпен айналысуға мәжбүрлеу үшін жауаптылық, мұндай әрекеттер алдау, бопсалау, аталған тұлғалардың тәуелді жағдайын пайдалана отырып немесе зорлық көрсетемін деп қорқытып, қызметтік жағдайын пайдалана отырып немесе сол тұлғаның материалдық немесе басқа да тәуелді жағдайын пайдалана отырып жасалғанына қарамастан жауаптылық туындайды [11, 45 б].

Украина заңдары жезөкшелікпен ұдайы айналысқаны үшін қылмыстық жауаптылықты көздейді — бұл азаматтардың салықтан ұсталынбайтын табысының 50 ден 500 мөлшерінде айыппұл салынады немесе 120 сағат мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартылады, бірақта 2006 жылы қазан айында Киев ҚІБ бастығы Виталий Ярёма жезөкшелерге әкімшілік айыппұл ғана қолданылады, бұл тиімсіз деді.

Бүгінгі таңда айыппұл 15 гривен (\$3) құрайды, жаза ретінде жезөкшені үш сағат ұстайды да, одан кейін хаттама толтырылады.

Айыппұл туралы шешімді тұрғылықты жері бойынша әкімшілік комиссия қабылдайды. Киевтегі жезөкшелердің 80 % шет жактан келгендер. Біз тұрғылықты жері бойынша хаттаманы жібереміз, оған ешкім де көңіл аудармайды [12, 145 б].

Жезөкшелікті заңдастыру туралы пікірталас бірнеше жыл бойы украин қоғамында жалғасып жатыр, соған қарамастан елде заңсыз жезөкшелік кеңінен тарауда. Мысалы, канадалық журналист Виктор Маларектің пікірінше Киев пен Одесса секс-туризмнің ірі әлемдік орталықтарының бірі болып табылады, ал РБК каналы Қырымды «Секс-туризмнің кеңестер одағы уақытындағы орталығы» болған деп атады. Жартылай түбек қазіргі уақытта да осы атағын сақтап қалды деді. Ал Қырымның жергілікті билігі осы келеңсіз құбылыспен күреспейді, өйткені ол Қырымға елеулі көлеңкелі табыс әкеледі деді. Молдовада жезөкшелік үшін қылмыстық жауаптылыққа 2005 жылы тиым салынған деді. «Время» деп аталатын Кишинев газетінің айтуынша, мұндай шешім қалыптасқан нақты жағдайды көрсетті және қоғам таралынан сынға алынбағандықтан көптеген молдаван әйелдері оны лайықты табыс табу көзі деп санады.

Молдовада жезөкшеліктің саны артып кетті. Оған елдегі экономикалық тұрақсыздық, кедейшіліктің төменгі деңгейі және жұмыс орындарының болмауы әсер етті.

Молдовадағы, Украина және Белоруссиядағы миграция бойынша Халықаралық ұйым бағдарламасының үйлестірушісі Фредерик Ларссон, 2005 жылы мамыр айында Кишинев қаласында өткен ұйымдасқан қылмыстылықпен күрес бойынша ведомство жетекшілерінің үшінші халықаралық конференциясында, Еуропа елдеріндегі жезөкшелердің 68 % жуығы Молдавияның азаматшалары болып шыққан.

Тәжікстанда жезөкшелік құқық бұзушылық деп танылып ақшалай айыппұл салынады. 2007 жылы қаңтар айында «Вечерний Душанбе» газеті тәжік астанасында жезөкшелік шырқау шегіне

жетті деп мәлімдеді — жезөкшелікпен, жеңгетайлықпен және притонды ұстаумен байланысты сол уақытта ІІБ 1,1 мың жезөкше есепте тұр деді [13, 321 б].

Барлық шетелдік Еуропа мемлекеттері жезөкшелікке толық тиым салудан бас тартты. Оған тиым салу арқылы күресудің тиімсіз екендігін түсінді. Британдық құқық қорғау ұйымдарының қызметкерлерінің бірі Джерри Маклсонның сөзінше, Абсолютті зұлымдық — бұл жезөкшелік емес. Оған тиым салу деді. Жезөкшелік тиым салынған жерде әр түрлі нысанда сыбайлас жемқорлық пүлдейді деді. Мен бұл жерде денсаулыққа елеулі зиян келетіндігі жайлы айтып жатқаным жоқ. Сол себепті де жыныстық қызметтерге толық тиым салынған елдерде, билік оны жұмартуға тырысады.

Associated Press мәліметінше 2010 жылдың ортасында ТМД елдерінің ішегінен тыс келесідей Еуропа мемлекеттерінде тиым салынған: Албания, Исландия, Литва, Норвегия, Румыния, Швеция және бұрынғы Югославия мемлекеттері. Қалған еуропа мемлекеттерінде нақты елдің ұлттық заңдарымен белгіленген белгілі бір шектеулер бойынша тиым салынған. Нақтырақ айтқанда, жезөкшелер үйі Австрияда, Венгрияда, Швейцарияда, сондай-ақ Бельгияда, Данияда, Люксембургте және Финляндияда жезөкшелікке рұқсат етілген, бірақ жеңгетайлық және жезөкшелер үйіне тиым салынған.

Жезөкшені одан әрі заңдастыруда Нидерланды және Германия алдыға қарай жылжыды, бұл елдерде ғасырдың басынан бастап жезөкшелік заңды бизнес түрі ретінде, салынғын төлеп және әлеуметтік қамсызданырылуға жатады. Бірақта алғашқы он жылдықтың тәжірибесін ескере отыра, осы елдердің билігі бизнестің осы түрі неғұрлым өзіндік ерекшелігі бар және белгілі бір шектеулерді қажет етеді [14, 198 б]. Жезөкшелік заңды бизнес ретінде дамуына шектеу қойылған мемлекеттерде (мысалы Франция мен Италияда жезөкшелер үйіне 1946 және 1958 жылдары тиісінше тиым салынған), соңғы уақытта голландық-неміс нұсқасы бойынша одан әрі заңдастыру туралы үкіметтік жобалар кеңінен талқылануда.

Ұлыбритания заңдары жезөкшелікке тиым салмайды, бірақ оны бірқатар шарттар бойынша шектейді. Мысалы, жезөкшелерге көшеде кетіп бара жатқан ер адамдарға тиісуіне тиым салынған, болуы мүмкін клиенттің әйелдерге тиісуі және жеңгетайлық үшін қылмыстық жазаланады. В 2004 жылы ішкі істер министрі Дэвид Бланкет кейбір жезөкшелер үйін заңдастыруды ұсынды, бірақ оның ұсынысы қабылданбады [15, 190 б].

Ұлыбритания ішкі істер министрлігінің мәліметінше, 2006 жылдың басында 80 мыңдай жезөкше болған, олардың жартысы 25 жастан жас болған. Вестминистер университетінің әлеуметтанушылары британ жезөкшелерінің 3—4 % (мысалы, в Лидсте — 60 %) — өздерінің оқуына ақы төлеуі үшін табыс тауып жүрген студенттер болған [15, 167 б].

Ұлыбританияда Халықаралық секс-жұмыскерлерінің кәсіподағы (IUSW), жұмыс істейді, оған 2003 жылдан бастап GMB — Ұлыбританияның үшінші көлемдегі кәсіподағы кіреді. IUSW негізгі ұрандарының бірі болып басқа да мердігерлер мен жұмысшылар сияқты жағдайларда жұмыс істеп, жеке кәсіпкерлер сияқты жеңілдіктер алу танылады. Белсенділер жезөкшелікті толық заңдастыру үшін күресе отырып, заңмен тиым салу әлеуметтік зұлымдықты одан әрі күрделендіре түседі деді [15, 90 б].

Германияда жезөкшелік 2002 жылдан бастап заңдастырылды, бірақ онымен айналысуға тек Еуропалық Одақ елдерінің азаматшаларына ғана рұқсат берілді. Сол жылдан бастап жезөкшелікті беймораль әрекеттерге жтқызу сот тәртібімен қудаланды. Заң Германия жезөкшелеріне мемлекеттік әлеуметтік және зейнетақылық қамтамасыз етілуге, сондай-ақ медициналық сақтандырылуға құқық береді, қызметі үшін ақы төлеуден бас тартқан клиент сотқа тартылады. Жыныстық қызметтерді ұсынғаны үшін салық салынады. Жезөкшелер кәсіподаққа біріккен.

2007 жылдың басында «Новая известия» басылымының мәліметінше, бұл бизнес елдің ІІӨ 5 % табысын алып келген. 2007 жылдың басында Германияның отбасы істері жөніндегі министрлігі тәжірибеде жаңа қабылданған заң жезөкшелердің жағдайын елеулі жақсартпады деп өздерінің зерттеулерінде көрсетті: тек жезөкшелердің 1 % еңбек шарты бойынша жұмыс істейді, көпшілігі әлі күнге дейін өздерінің айналысатын кәсібін жасырады деді. Адал емес клиенттерді сотқа тарту нормасы да жұмыс істемейді деді.

Бірақ заң адамдар саудасы немесе жезөкшелікке мәжбүрлегені үшін қылмыстық қудалауға кедергі жасамайды, бірақ оның жағдайы (нақтырақ айтқанда балалар жезөкшелігіне тиым салуға), түзеуге ықпалы қажет дейді отбасы істері жөніндегі министр Урсула фон дер Лейен. Заңды түзеуді талап ету және жезөкшелердің жағдайын жақсарту үшін, секс қызметтер Федералды одағы (BSD) Еуропалық Одақ елдерінің азаматшаларына ғана рұқсат берілген норманың ережелерін алып тастауды талап етеді.

Грекияда ресми түрде көше жезөкшелігіне рұқсат берілген, жезөкшелер үйіне тиым салынған. Баска да мәліметтер бойынша жезөкшелер үйіне рұқсат берілген. Кез келген жыныстағы жезөкшелерге некеге тұруға тиым салынған. Егер некеге тұрса жұмыс істеуге берілетін рұқсатты алып қояды.

Заң Данияда жезөкшелікке және жыныстық қызметтің баска да түрлеріне тиым салмайды. 2005 жылы дат Торбен Хансен асқынған сал ауруымен ауыра отырып, осы қызметтердің әлеуметтік сипатын сипаттай отырып, жезөкшенің құқықтық мәртебесін мүгедектердің құқығы мәселелерімен байланыстырды: Данияда ақыл-есі шектеулі немесе тәндік кемістігі бар адамдарға қосымша шығындар төленеді, олар өз кезегінде мүгедектігіне байланысты беріледі деді. Хансеннің пікірінше, мүгедектерді қалыпты жыныстық өмірден үзбеуіміз қажет және ол әділетсіздік болады деді. Оның зерттеуі бойынша жыныстық қанағаттанбаған мүгедектер тарапынан өзіне-өзі көңіл толмаушылық, тіпті агрессия туындауы да ғажап емес деді. Өйткені мүгедек адам жыныстық қатынасқа түскісі келеді және мемлекет есебінен үйіне қыздарды шақыруға құқығы бар деген пікірде.

Италияда жезөкшелік құқық бұзушылық болып танылмайды, егер жыныстық қызметтер жеке тәртіппен көрсетілсе. Ұйымдасқан жезөкшелік — соның ішінде жезөкшелер үйіне 1958 жылдан тиым салынған. Заң сондай-ақ жезөкшеліктен түскен табысқа өмір сүруге және жезөкшелікке мәжбүрлеуге тиым салады. 2002 жылдан бастап жезөкшелер үйіне рұқсат беру мәселесі талқылануда. 2007 жылы Италияның коммунистік жаңғыру партиясы Римде «секс паркі» деп аталатын — арнайы жезөкшелер үшін «жұмыс зоналарын» құруды ұсынды.

Латвия 1998 жылы жезөкшелікті заңдастырды. Жезөкшелікпен айналысуға кәмелетке толмағандарға және денсаулық сақтау министрлігімен бекітілген денсаулық картасы жоқ азаматшалардың айналысуына тиым салынған. Жыныстық қызметтерді жалға алу келісім-шарты жасалынған жеке пәтерлерде немесе жайларда қызмет көрсетуге рұқсат берілген. Кейбір латвиялық депутаттардың және Рига полициясының ресми тұлғаларының айтуынша, көп жағдайларда Латвияда заңдық күші бар «Адамдар саудасымен және үшінші тұлғалар тарапынан жезөкшелікке пайдаланумен күресу туралы» БҰҰ Конвенциясына қайшы келеді. Жезөкшелер үйіне және жеңгетайларға тиым салынған.

Литвада жезөкшелікке тиым салынған және ақшалай айыппұлмен жазаланады. Тек жезөкшелердің өзін ғана емес, олардың клиенттері де жазаланады. Бірақ та ресми билік жезөкшеліктің бар екенін мойындайды және жезөкшелерді қажетті құралдармен қамтамасыз ету үшін мемлекет тарапынан қаржылар бөледі.

Жезөкшелік Нидерландыда 2000 жылы толық заңдастырылды. Жезөкшелер жеке кәсіпкер ретінде, өздерінің табыстарынан салық төлейді және секс-индустрия жұмыскерлерінің кәсіподағына біріккен және арнайы жәрдемақылар алады.

2000 жылы заңдастыру елеулі дәрежеде нақты қадам ретінде — мысалы, Амстердамның «қызыл шамдар кварталы» (жезөкшелер өздерін жарнамалайды), қаланың ең бір көрсететін орны ретінде бұрыннан билік тарапынан қудалаушылыққа ұшырамады.

Керісінше кварталды жабуға талпыныс немесе көңіл көтеру орындарының санын азайту оның тұрғындарынан да, сондай-ақ құқық қорғау ұйымдарынан да елеулі қарсылыққа ұшырауда. Амстердамға қонаққа келген туристердің үштен бірі, осы кварталға соқпай кетпейді. Британдық журналист Рут Хопкинстің мәліметінше, заңдастырылған жезөкшелік мафиозды топтардың бақылауында және заңдар бұзыла беруде — мысалы, көші-қон заңдары. Көршілес Бельгия мен Францияда жезөкшелікпен айналысқан заңсыз мигранттарға, егер олар өздерінің жеңгетайларын көрсетсе тұрғылықты мекен-жай мен орын беріледі, ал голландияның заңында мұндай ережелер жоқ. Жыныстық зорлықтың құрбаны болған заңсыз иммигранттармен ынтымақтастық жасау Голландия билігіне қиындық туғызуда.

Соңғы жылдары Нидерландының және Амстердамның билігі жезөкшелікті туристерді тартатын қолайлы фактор деп есептемейді және олардың жұмысын шектеудің кейбір нұсқаларын енгізуде. 2008 жылы жезөкшелер үйін лицензиялауды және тіркеуді енгізді және муниципалитет «қызыл шамдар кварталында» жезөкшелер үйін екі есе қыскартты, ал 2010 жылы Амстердамның вице-мәрі Лодевик Ашшер жезөкшелікпен айналысудың төменгі жасын 18-23 жасқа көтерді, сондай-ақ жезөкшелікпен сағат 4:00 ден 8:00 аралығында айналысуға тиым салды.

Румынияда жезөкшелікке ресми тиым салынған, арнайы үкімет аралық келісім румын азаматтарына жезөкшелікпен Австрияда айналысуға тиым салған. Бірақ та «Утро.ру» 2003 жылы мынадай мәлімдеме таратты:

Румынияда жезөкшелікпен күресуді қойды. Билік өкілдері жезөкшелердің тұрақты түрде медициналық тексерістен өтіп тұрғандығын қалайды. Финляндия билігі жезөкшелікті толық жою

мүлкі емес деді. Хельсинки полициясының бір қызметкерінің айтуынша, Финляндияда негізінен жезөкшелікпен айналысуға мәжбүрлеумен күреседі. Финляндия заңдары жезөкшенің клиенті оны жезөкшелікке мәжбүрлегені үшін 4 айға бас бостандығынан айырылуға немесе ақшалай айыппұл салынады. Бірақта құқық қорғау органдары мұндай қылмысты дәлелдеу өте қиын деді.

Франция заңдарында жезөкшелікке рұқсат берілген, бірақ жеңгетайлық пен жезөкше үйлеріне, сондай-ақ кетіп бара жатқандарға агрессиялы тиісуге тиым салынған. Жезөкшелікпен айналысу үшін патент алу жеткілікті, бірақ жезөкше қыз-келіншектер тұрақты медициналық тексерістен өтіп тұруы қажет. 2003 жылы заңдар едәуір қатаңдатылды — жезөкшелер үшін «енжар тиіскені үшін» жаза енгізілді. Мұнын түсінігі ретінде, өзін дұрыс ұстамау және киім киюдің ерекшелігін де жатқызды. Бұл социалистер және коммунистер тарапынан сайланған кейбір депутаттардың арасынан мақұлдабады және қоғамда және баспасөзде ерекше пікірталас туғызды. Құқық қорғаушылар заң полиция қызметкерлері тарапынан көптеген заңсыз әрекеттер жасауға жол ашып береді деді. Ал 2002 жылы Люксембург бағында жезөкшелер жалпы ұлттық шеру өткізді. Мұндай жағдай 1975 жылдан бері болмаған еді.

Жезөкшелермен жұмыс істейтін қайырымдылық ұйымдарының консультанты психолог Робер Леви заңдағы жаңашылдықтар жағдайды одан әрі нашарлата түсті, жезөкшелерді көшеден қуу арқылы, олар Интернет арқылы байланысқа шығатын болды, енді олармен байланысқа түсу өте қиын деді. Жаңа заңдар осы қыздардың одан әрі маргиналдандуына әсер етеді деді. 2013 жылдың ортасында Би-би-си-дің Орыс қызметі қоғамдық пікірге байланысты мынадай мәлімет келтірді: жезөкшелерді көшеден тазалауға байланысты биліктің әрекетін үштен екісі қолдады, ал 63 % пайыздайы қайтадан жезөкшелер үйін ашуды қолдады. «Mouvement du Nid» қайырымдылық христиан ұйымының президенті Клодин Легардиньенің мәлімдеуінше, заңдағы өзгерістер заңсыз иммиграцияға қарсы бағыттталып, нақты жезөкшелікке қарсы күрес жүргізіліп жатқан жоқ деді.

Кейбір қалаларда, мысалы Страсбургте, шет елден келген жезөкшелердің саны 90 % жетеді. Негізінен бұл қыздар Ресейден, Беларусьтен, Украинадан, Молдовадан, Польшадан, Чехиядан және Албаниядан келгендер.

Осы мәселені Жирондының префектісі Кристиан Фремон де айтуда. Иммигрант қыздарды жезөкшелікке тарту «құлдықтың қазіргі нысаны» деп айтуда және осы әйелдердің көпшілігі зорлыққа және зорлауға ұшырайды деді. Ресми мәліметтер бойынша, 2013 жылдың ортасында 15—18 мың жезөкше болды деді, бірақ бұл мәліметтер елеулі түрде кемітіліп көрсетілген деп атап кетті.

Француз заңдарына сәйкес жауапкершілікке тек қана жезөкшелер ғана емес, олардың клиенттері де тартылады. Бірақта бұл заң алғаш рет тек қана 2002 жылы қолданылды. Мұндай заң ережелері сондай-ақ Италияда, Латвияда, Литва, Норвегияда, Финляндияда және Швецияда әрекет етеді. Осындай заңдары енгізуді Украинаның Жоғары Радасы қарастыруда. Швецияда жезөкшеліктің өзі қылмыс емес, жыныстық қызметтерге ақы төлеу қылмыс болып табылады. Газеттер тиісті жарнамаларды ұсынуы мүмкін, жезөкшелер өздерін клиенттерге ұсынуы мүмкін. Барлық жағдайда құқық бұзушы болып жезөкшенің қызметін пайдаланған клиент жауапкершілікке тартылады. Жазасы ретінде - 4 жылға дейін бас бостандығынан айырылады. Эстонияда жезөкшелікке рұқсат берілген, бірақ жеңгетайлыққа тиым салынған. Әр түрлі қоғамдық ұйымдардың мәліметінше, Эстонияда 2010 жылдың тамыз айында, жезөкшелікпен 3 мыңнан астам әйел және 1 мыңнан астам еркек айналысқан.

Азияда, әсіресе Таяу Шығыста жезөкшелікке деген ресми көзқарас Еуропа елдерінен ерекшеленеді. Шаригатты ұстанатын елдерде (мұсылман құқығы) сирек кездесетін жағдайлардан басқа, жезөкшелікке қатан тиым салынған және өлім жазасына кесіледі. Бірақта бұл тиым салу уақытша неке деп аталатын дәстүрлі институттың көмегімен жеңіл айналып өтуде, яғни «түнгі молда» деп аталатын молда бір түнге некесін қияды. Таңертең клиент пен жезөкше ажырасады. Шаригат бойынша ажырасу процедурасы өте жеңіл — үш рет куәгердің көзінше арнайы сөзді айту жеткілікті. Қысқа неке мерзімі кезінде уақытша күйеу, уақытша әйеліне белгілі бір сомаға ақша береді.

Иранда өлім жазасы ретінде жезөкшелік қана емес, сондай-ақ адылтер де жауаптылыққа тартылады. 2007 жылы Иранда ресми мәлімет бойынша 300 дай жезөкше болған. Жезөкшелікке тиым салу тек мұсылман елдеріне ғана тән емес. Мысалы, жезөкшелікке Камбоджада да тиым салынған, бірақта бұл секс-индустрияның осы елде қанат жаюына кедергі жасай алмауда. Мысалы, Newsru.com, мәліметінше 2004 жылдың аяғына таман осы елде 45 мың жезөкше жұмыс істеген.

Таиландта ресми түрде жезөкшелікке тиым салынған, бірақта бұл ол елдің әлемдегі секс-туризмнің жетекші мемлекеттерінің қатарына жатады, секс-туризм – жыныстық қызметтер көптеген массажды салондарда қызмет көрсетіледі; сондай-ақ заңсыз көше жезөкшелігі де кенінен тараған.

Израилде жезөкшелікке тиым салынған, бірақ заңсыз притондар мен жеңгетайлар жұмыс істеп тұр. Соңғы жылдары Израиль қоғамы Шығыс Еуропа және Ресеймен визалық режимді алып тастау осы саладағы криминогенді жағдайды одан әрі ушықтырып жібереді деген пікірде — жезөкшемен күресушілер «жезөкшені адамдар саудасынан ажырату», «нарықта теллица мен помидорды ажырату» сияқты мүмкін емес дейді.

2006 жылы адамдар саудасымен күресу бойынша Кнессет комиссиясының төрағасы Захава Гальоннің пікірінше, Израилге заңсыз алып келген жезөкшелер қылмыскерлер болып саналмайды, оларға жәбірленушілер ретінде қарап қоныс береді және арнайы ауруханаға жатқызады, тегін медициналық көмек көрсетіледі. Саддам Хусейннің бұрынғы режимі Иракта жезөкшеліктің қарқын жаюын қолдамаған еді, БҰҰ салған санкциясы жағдайды одан әрі ушықтырып — экономикалық құлдырау және жаппай жұмыссыздық әйелдердің осы кәсіппен жаппай айналысуына алып келді. 2000 жылдың қазан айынан бастап ирак жезөкшелеріне қарсы террорлық науқан басталды — кинаулар және жаппай өлтірулер. 2003 жылы осы елде 30 мыңдай жезөкшелер болды. Режим құлағаннан кейін олар жасырынудан шығып Ирак қалаларының көшелеріне шықты.

Қытайдағы жезөкшеліктің тарихы терең, бірақта 1949 жылы ҚХР жарияланған уақыттан бастап оған тиым салынды және қатаң жазаланды. Соңғы он жылдықта қытай қоғамындағы әлеуметтік жіктелу экономикалық реформалардың жүзеге асыуына байланысты едәуір өсті, онысыз да заңсыз болып келген бұл келеңсіз құбылыстың көлемі арта түсті. Соңғы жылдары жезөкшелік үшін жазық аздап болса да жеңілдей бастады.

Сирияда ақшамен байланысты махабатқа тиым салынған, жазасы — 3 жылға дейін бас бостандығынан айыру. Бірақта, бірқатар бақылаушылардың пікірінше, 2007 жыл «араб әлемінің секс-астанасы» болды. Сол елдергі жергілікті жезөкшелердің көпшілігі кәмелетке толмағандар болды және билік оларға кедергі жасамады. Негізгі себебі ауқымды босқындар, олардың көпшілігінің ақы тауып өмір сүруге мүмкіндігі жоқ. 2003—2007 жылдар тек Ирактан ғана 1,2 млн жуық жезөкшелер келген.

Тайванда жезөкшелік, соның ішінде жезөкшелер үйіне астанадан басқа барлық жерде рұқсат берілген. Кәсіподақтар жұмыс істейді.

Түркияда жезөкшелікке ресми рұқсат берілген. Жезөкшелер үйіне рұқсат берілген, керісінше көшедегі жезөкшелікке тиым салынған. Жезөкшелер үйін ашқысы келген адам үкіметке қайрылып және денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау органдарына бақылау жасауға келісім беруі қажет. Лицензия алған жезөкшелер үйі заңды негізде жұмыс істей отырып, муниципалды полиция тарапынан қорғалады.

Жезөкшелікпен айналысқысы келген әйел сертификат алуға тапсырыс береді, СПИД және басқа да жұқпалы жыныстық аурулардан тексеріліп тұруға келіседі және тек лицензиясы бар жезөкшелер үйінде жұмыс істеуге міндеттенеді. Осындай жолмен тіркелген жезөкшелер апта сайын міндетті медициналық тексерістен өтіп тұрады. 2004 жылдың аяғына таман Түркияда 56 заңды жезөкшелер үйі және 2,4 мың тіркелген жезөкшелер болды, бірақта көпшілігі тіркелмей ақ осы кәсіппен айналыса береді.

Newsru.com бағалауынша 2007 жылдың басында Түркияда 5 мыңдай шетелдік заңсыз жезөкшелер, Түркияда жыныстық күн жағдайында болған. Заңсыз жезөкшелер үйлері де кездесіп тұрады, мысалы 2010 жылдың қыркүйек айында тарихи құндылығы бар яхтала, яғни өз кезінде Түрік Республикасының негізін қалаушы Мустафа Кемаль Атаатүрік онда мәжіліс өткізген яхтала жезөкшелер үйін тапқан. Жапонияда жезөкшелікке 1950 жылдардан бастап ресми тиым салынған, ал бейресми — массажды салондарда, барларда даяшы-топлесс, стриптиз-клубтарда және «арнайы моншаларда» рұқсат етілген. Еуропадағыдай, бұл мекемелер арнайы кварталдарда орналасқан, бірақта Токио билігі онымен шындап күресуде. Иогоама полиция қызметкерлерінің пікірінше, бұл күрес жапон заңдарының қатаң формалдығы арқылы қиындық туғызуда, өйткені оны қолдану мүлдем мүмкін емес. Заң жыныстық қатынасқа түсуге тиым салмайды, егер адамдар қазір таныса салып бір-біріне сыйлық, соның ішінде ақшалай да сыйлық жасауға тиым салмайды.

2010 жылдың көктеміне қарай жезөкшелік белгілі бір шектеулермен келесідей Африка елдерінде: Бенин, Буркина-Фасо, Конго Демократиялық Республикасы, Замбия, Кот-д'Ивуар, Мадагаскар, Мали, Намибия, Сенегал, Сьерра-Леоне, Орталық Африка Республикасы, Эфиопия заңдастырылды. Гвине-Бисауда, Лесотода және Мозамбикте бұл түсінік заңда мүлдем жоқ, құрлықтың басқа елдерінде жезөкшелікке тиым салынған. Бенинде жезөкшелер үйіне мүлдем тиым салынған. Жазасы — бас бостандығынан айыру.

Конго Демократиялық Республикасында жезөкшелікке мәжбүрлеуге 18-жасқа толғаннан кейін жезөкшелікпен айналысуға тиым салынған. Кот-д'Ивуарда жезөкшелердің еркектерге тиісуге тиым

Жезөкшелер үйін ұстауға және жеңгетайлыққа тиым салынған. Сенегалда жезөкшелік 1997 жылдан бастап заңдастырылған. Жезөкшелердің көшеден кетіп бара жатқан еркектерге тиым салынған. Жезөкшелер үйі мен жеңгетайлыққа да тиым салынған. Жезөкшелікпен айналысуға 21 жастан бастап қана рұқсат беріледі, егер ол тек жалғыз күн керіс көзі болса. Жезөкшелік жолмен жұғатын ауруларға тексеріс және санитарлық картасы полицияда тіркелуі тиым салынған.

Орталық Африка Республикасында жеңгетайлыққа тиым салынған. Жазасы бас бостандығынан айыру.

Эфиопияда жезөкшелер үйіне және жеңгетайлыққа тиым салынған. Жезөкшелікпен он есіз жастан бастап қана айналысуға рұқсат етілген. АҚШ-та жезөкшелік тек Невада штатында ғана заңдастырылған. АҚШ-тың қалған аумағында ол қылмыс болып танылады және жазаланады. Алғашқы заң бұзғандар жарты жылға түрмеге тоғытылады және \$5 мың доллар айыппұл салынады. Бірақта заңсыз жезөкшелік пен жасырын жезөкшелер үйлер туралы мәліметтер баспасөз беттерінде жарияланатын калады. Көптеген американдық қоғамдық ұйымдар жезөкшелердің құқықтары үшін күресіп, оларға психологиялық көмек көрсетуде.

Канадада жезөкшелікпен айналысуға және мәжбүрлеуге, жеңгетайлыққа, жезөкшелер үйін заңдастыруға және кәмелетке толмағанмен коммерциялық жыныстық қатынасқа түсуге тиым салынған.

Мексикада жезөкшелік заңдастырылған, тек кәмелетке толмағанмен коммерциялық жыныстық қатынасқа түсуге тиым салынған.

Кубада жезөкшелікке толық тиым салынған. Бірақ аралда жезөкшелік қанатын кең жайып келе жатыр. Куба бойынша американдық сарапшы Родриго Санчес Лопес полиция құныдылықты емес, елдің саяси сауаттылығын бақылайды деді. Кубадан басқа жезөкшелік Гаитиде, Гайанада, Гватемалада, Суринамда және Ямайка мен Багам аралдарында және Кариб аралдарының ұсақ мемлекеттерінде тиым салынған. Латын Америкасының қалған елдерінде жезөкшелікке рұқсат берілген.

Австралияда жезөкшелік, сонын ішінде жезөкшелер үйіне рұқсат берілген және ол үлкен бизнес болып табылады. Мәжбүрлен жезөкшелікке салуға тиым салынған. Бұл мемлекеттің билігі осы тиымсыз құбылыспен күресуде. 2008 жылы мельбурндық газет The Age Мельбурндық жезөкшелер үйінің 40 % университеттер мен колледждердің студенттер құрайды. Олар үшін бірден бір табыс көзі өздерінің оқу ақысын төлеу деді.

Адам саудасы мәселесі бүгінгі қоғамның үлкен дерті болып отыр. Сондықтан да адам саудасымен күрес жүргізу, оның алдын алу мәселелері тек қана бір мемлекеттің шеңберін қамтымауы керек. Дүниежүзі мемлекеттерінің осы тұста бірігіп, күш біріктіріп күрес жүргізуі жеңісті нәтижеге алып келетіні айғақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Е.Б.Мизулина. Торговля людьми и рабство в России: Международно-правовой аспект. М., Юрист, 2006. - 591 с.
2. Борьба с торговлей людьми. Руководство для парламентариев. Официальный сайт: www.unodc.org
3. Противодействие торговле людьми. Официальный сайт МОМ: www.iom.kz/index.php
4. Байсакова З. Анализ вопросов равного доступа к ресурсам женщин Алматинской области: гендерное бюджетирование //Бюджет, миграция, насилие, семья и СМН в контексте гендерной политики (Материалы международной политики в Евразии: на пути формирования современной политической культуры равенства», Алматы, 26-27 ноября 2007 г.) Алматы, 2008. - с.57
5. Тлегунова Г.А., Шеденова Н.У., Проблемы трафика казахстанских женщин: факторы риска и предупреждения. Алматы: Кризисный центр для женщин и детей, 2000. - 44 с.
6. Мажилис Республики Казахстан: Круглый стол - «О ходе реализации Концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2007 - 2015 гг.» <http://www.parlam.kz/NewsPrev.aspx?page=2&lan=kk&Z&idloc=1&idkom=1&id=1537>
7. Шорманбаева А. Анализ законодательства Республики Казахстан в области трудовой миграции и противодействия торговле людьми//Бюджет, миграция, насилие, семья и СМН в контексте гендерной политики (Материалы IV международной конференции «Гендерная политика в Евразии: на пути формирования современной политической культуры равенства», Алматы, 26-27 ноября 2007 г.) Алматы, 2008. - с.96
8. Щеголов, Л. Проституция — не самая древнейшая. Но цифру можно множить на четыре. Фонтанка.ру. 18 октября 2010 года. - М. - 440 с.

9. В Помпеях открылся античный бордель. — Русская служба Би-би-си. 27 октября 2006 года. www.bbc.com/russian/features-43256768
10. Амстердамских проституток выгоняют из квартала красных фонарей — буквально на улицу. Newsru.com, 7 сентября 2007 года. <http://iz.ru/>
11. Уголовный кодекс Республики Украина. - Киев: Изд. Прометей. - 300 с.
12. Бабаев М.М., Кузнецова Э.В., Урманис Е.Б. Влияние демографических процессов на преступность. М. 1976. - 440с.
13. Барановский Н.А. Социальные и личностные детерминанты отклоняющегося поведения. Минск. 1993. - 550 с.
14. Белов Н.В. Суточенеры и проститутки. Проституция в древности и сегодня. Минск. 1998. - 370 с.
15. Бентовин В. Торгующие телом. Очерки современной проституции. - СПб. 2010. - 550 с.